

Загальні підходи до оцінки дотримання підприємством принципу безперервності діяльності

Розглянуто проблемні питання оцінки дотримання підприємством принципу безперервності діяльності. Запропоновано напрямки визначення аналітичних процедур на даному етапі аудиторської перевірки.

аналітичні процедури, аудиторська перевірка, безперервність діяльності, стійкість фінансового стану

Одним із головних принципів підготовки фінансової звітності є принцип безперервності діяльності підприємства, у відповідності з яким підприємство розглядається як таке, що не має ані наміру, ані потреби ліквідуватися або скоротити масштаби своєї діяльності (принаймні протягом наступних 12 місяців). Як свідчить вітчизняна та зарубіжна практика, найбільш небезпечною для репутації аудитора є ситуація, коли після аудиторської перевірки та видачі позитивного аудиторського висновку підприємство раптово припиняє свою діяльність з причини банкрутства. Тому і в Міжнародних стандартах аудиту даному питанню виділено окремий стандарт (570 „Безперервність”), в якому зазначено, що плануючи та здійснюючи аудиторські процедури та оцінюючи їх результати, аудитор повинен розглянути відповідність використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів припущення про безперервність діяльності підприємства.

Поняття „безперервність” передбачає, що підприємство лишається діючим в його нинішній формі на протязі періоду, достатнього для того, щоб використовувати свої активи за їх прямим призначенням і погасити борги в рамках нормальної діяльності. Якщо підприємство не підпадає під таке визначення, перед аудитором при аналізі фінансової звітності негайно постають наступні практичні проблеми: необхідно визначити, чи достовірна оцінка активів підприємства у фінансовій звітності, якщо ні, то чи не завищено власний капітал. В основі безперервності лежить припущення того, що активи будуть використані за їх початковим призначенням – для отримання прибутку в майбутньому. Якщо підприємство стає банкрутом, активи необхідно ліквідувати з метою погашення заборгованості. Якщо існують підстави сумніватися в здатності підприємства зберегти статус діючого підприємства, бухгалтер зобов’язаний довести це до відома аудитора, однак бухгалтери рідко роблять це, за виключенням випадків, коли підприємство вже не розраховується за своїми зобов’язаннями [6, с.47].

Загальний порядок проведення аудиторських перевірок та надання аудиторських послуг викладений в міжнародних стандартах аудиту, достатньо багато ґрунтовних досліджень з цього питання і провідних вчених України, зокрема Білухи М.Т., Валуєва Б.І., Голова С.Ф., Гуцайлюка З.В., Давидова Г.М., Дорош Н.І., Завгороднього С.Я., Зубілевича С.Я., Кужельного М.В., Кузьмінського А.М., Петрик О.А., Редченка К.І., Редька О.Ю., Рудницького В.С., Савченка В.Я., Усача Б.Ф. та інших. Проте дослідження сучасного стану практики аудиторської діяльності дозволяє стверджувати, що вітчизняні аудитори підходять до питання оцінки принципу безперервності діяльності підприємства надто поверхово, тобто уникають висловлювати власну думку

про механізм оцінки додержання замовником принципу безперервності діяльності, що в значній мірі зумовлено відсутністю ґрунтовних методологічних розробок.

Метою написання статті є визначення та аналіз факторів, які мають вирішальний вплив на фінансову стійкість підприємства та обґрунтування підходів щодо їх оцінки з метою підтвердження аудитором принципу безперервності діяльності підприємства.

Багато науковців, як вітчизняних (Дорош Н.І., Загородній А.Г., Усач Б.Ф. та ін.) так і зарубіжних (Аренс А., Лоббек Дж., Подольський В.І.) вказують, на необхідність застосування певних аналітичних процедур для оцінки можливості функціонування підприємства в майбутньому, але не має спільної думки щодо поставлених завдань, які необхідно вирішити аудитору:

- оцінка фінансового стану і перспектив безперервності діяльності підприємства [4] ;
- оцінка ймовірності банкрутства підприємства [2, 3];
- перевірка відповідності використання управлінським персоналом при підготовці фінансових звітів припущення про безперервність діяльності підприємства [5].

Аренс А., Лоббек Дж. вважають, що оцінюючи аудиторський ризик, виходячи з того, що підприємство лишається діючим, аудитор повинен розглядати деяку ймовірність банкрутства підприємства. Передбачити таку ймовірність можна за допомогою певних аналітичних процедур аналізуючи фінансовий стан підприємства (наприклад, якщо відношення довгострокового боргу до власного капіталу перевищує норму і одночасно відношення суми прибутку до загальної вартості майна нижче середнього, то це може бути симптомом порівняно високого ризику фінансового краху) [2, с.206].

На нашу думку для оцінки безперервності діяльності доцільно оцінювати стійкість фінансового стану, а саме: можливість функціонувати в майбутньому, не зважаючи на ряд внутрішніх та зовнішніх факторів, а точніше здатність бути фінансово незалежним та стабільним. Термін "стійкий" тотожний поняттю "сталий", який не припиняється, не переривається, триває весь час, безперервний [8, с.673].

Фактор [від лат. factor – той, хто робить] – чинник; рушійна сила, умова будь-якого процесу або явища [8, с.727]. Узагальнюючи позиції вітчизняних (Швиданенко Г.О., Олексик О.І.) та зарубіжних (Селєзньова Н.Е., Іонова А.Ф.) науковців стосовно факторів, які мають вирішальний вплив на фінансову стійкість підприємства, можна відмітити, що більшість відзначають наступні внутрішні та зовнішні фактори.

До внутрішніх відносять:

- галузева належність підприємства [7, 9];
- структура продукції (послуг), що випускається, її частка в загальному платоспроможному попиті [7, 9];
- розмір сплаченого статутного капіталу [7, 9];
- розмір витрат, їх динаміка в порівнянні з грошовими доходами [7, с.344];
- розмір і структура витрат, їхня динаміка як порівняти з прибутком [9, с.14];
- стан майна і фінансових ресурсів включаючи запаси й резерви, їх склад і структуру [7, 9].

Зовнішні фактори:

- економічні умови господарювання [7, 9];
- техніка і технологія, що панують у суспільстві [7, 9];
- платоспроможний попит та рівень доходів споживачів [7, 9];
- економічна та фінансово-кредитна політика Уряду країни [7, 9];
- законодавчі акти щодо контролю за діяльністю підприємства [7, 9];
- система цінностей у суспільстві [7, 9];

- зовнішньоекономічні зв'язки [7, с.344].

Крім зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на фінансовий стан підприємства існує безліч факторів нефінансового характеру. Тому за важливістю фактори можна поділити на фінансово важливі, фінансово неважливі і не фінансові. До фінансово важливих (активних) слід віднести фактори, які мають значний вплив на безперервність діяльності підприємства:

- основні фактори, що тягнуть за собою безпосередньо зміну обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- розмір прибутку;
- типові фактори, що мають місце в усіх галузях економіки і які вказують на поточні моменти діяльності підприємства та не потребують значних зусиль для їх встановлення.

До фінансово неважливих (пасивних) відносяться ті фактори, які вказують на поточні моменти діяльності підприємства та не мають значного впливу на безперервність діяльності підприємства. До факторів нефінансового характеру відносяться умови та обставини, які впливають на безперервність діяльності підприємства.

Для аудиторської діяльності в МСА 570 (далі Стандарт) наведено події або обставини, які окремо або разом можуть породжувати значні сумніви щодо припущення про безперервність діяльності підприємства: фінансові, операційні та інші показники.

До фінансових відносять:

- стан чистих зобов'язань або чистих короткострокових зобов'язань ;
- строкові позики, термін погашення яких наближається, за відсутності реальної перспективи погашення або подовження терміну позики; надмірна впевненість у тому, що короткострокові позики будуть фінансувати довгострокові активи;
- ознаки, які вказують на припинення фінансової підтримки боржниками та іншими кредиторами;
- негативні операційні грошові потоки, що зазначені в історичних або прогнозних фінансових звітах;
- неналежні значення ключових фінансових коефіцієнтів;
- значні операційні збитки або значне зменшення вартості активів, що використовуються для генерування грошових потоків;
- заборгованість щодо виплати дивідендів або припинення виплати;
- нездатність вчасно здійснити платежі кредиторам;
- нездатність дотримуватись умов договорів позики;
- перехід від кредитних операцій з постачальниками до операцій на основі “оплата за фактом постачання”;
- нездатність отримати фінансування для розробки важливих нових продуктів або для здійснення інших важливих інвестицій.

Операційні:

- втрата ключового управлінського персоналу без належної заміни;
- втрата основного ринку, франшизи, ліцензії або основного постачальника;
- проблема з робочою силою або дефіцит важливих матеріалів.

Інші:

- невідповідність законодавчим вимогам щодо капіталу та іншим законодавчим вимогам;
- розглянуті в суді або в органі регулювання позови (якщо такі позови будуть задоволені) стосовно суб'єкта господарювання, які можуть мати своїм результатом вимоги, що, ймовірно, не будуть виконані;

- зміни в законодавстві або політиці уряду, які можуть негативно вплинути на суб'єкт господарювання.

В Стандарті в якості фінансової обставини, яка впливає на можливість підприємства функціонувати в майбутньому, названі неналежні значення ключових фінансових коефіцієнтів. Ми не згодні з тим, що неналежні значення ключових фінансових коефіцієнтів слід віднести до фінансових факторів. В даному стандарті не правильно трактується причина, фактор та індикатор. Фінансові коефіцієнти є індикатором, за допомогою якого можна встановити причини, які призвели до втрати спроможності підприємства функціонувати безперервно.

При цьому слід враховувати, що аудитору не важливо дати оцінку якісних змін фінансового стану, тобто, чи погіршився він чи покращився. Від аудитора очікують висновку про те, чи існує загроза реального банкрутства чи ні. Адже аудитор повинен балансувати між двома протилежними обставинами: з одного боку, він дійсно повинен звернути увагу користувачів аудиторського висновку, на те, що у підприємства існує загроза реального банкрутства, але з іншого – він повинен бути обережним у такому висновку, оскільки його поспішність може спровокувати підвищену увагу кредиторів до даного підприємства і підвищити ймовірність банкрутства. Тому серед усіх факторів, які можуть спричинити погіршення фінансового стану слід виділити головні і для цих факторів розробити їх індикатори або джерела отримання аудиторських доказів щодо їх підтвердження.

У зв'язку з цим для оцінки факторів необхідно виконувати такі процедури:

- оцінити особливості галузі, до якої належить підприємство;
- встановити індивідуальні стабільні фактори щодо підприємств галузі відповідно до характеру господарювання;
- врахувати найважливіші фактори, які впливають на діяльність підприємства;
- визначити перелік активних та пасивних факторів, які будуть прийматись до уваги;
- виділити головні і для цих факторів розробити їх індикатори або джерела отримання аудиторських доказів щодо їх підтвердження.

Оцінюючи безперервність діяльності підприємства на основі фінансової звітності аудитору необхідно звернути увагу на наступні фінансові фактори:

- розмір активів та зовнішніх зобов'язань (підприємство вважається платоспроможним, якщо його активи більше ніж зовнішні зобов'язання);
- спроможність виконати свої короткострокові зобов'язання з поточних активів (поточні активи за вирахуванням короткострокових зобов'язань називають чистим обіговим капіталом);
- величина власного та позикового капіталу (важливим є співвідношення між акціонерним капіталом і позиченими коштами);
- стан (розмір і динаміка) дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- показники забезпеченості запасів джерелами формування.

При отриманні аудиторських доказів щодо дотримання принципу безперервності діяльності аудитор може використати різні методи (наприклад, переглянути обсяг дебіторської та кредиторської заборгованостей і т.ін.), але важливу роль тут відіграють аналітичні процедури.

Важливим інструментом оцінки даних факторів є система фінансових показників. Тому аудитору необхідно правильно розрахувати і проаналізувати показники на основі раціонального їх вибору, використовуючи широкий спектр методів фінансового аналізу, що дають точну і об'єктивну оцінку фінансової стійкості підприємства.

Існує проблема створення оптимальної системи фінансових показників, здатних об'єктивно оцінити фінансову стійкість підприємства. Адже велике значення в аналізі фінансової стійкості підприємства має використання абсолютних показників: величини власного і позикового капіталу, активів, грошових коштів, дебіторської і кредиторської заборгованості, прибутків, а також абсолютних показників, що розраховуються на основі фінансової звітності, таких як чисті активи, власні грошові кошти, показники забезпеченості запасів власними грошовими коштами, величина пасивів. За допомогою даних показників формуються критерії, що дозволяють визначити якість фінансового стану. Також важливу роль в аналізі фінансової стійкості відіграють відносні показники (коефіцієнти), оскільки за їх допомогою можна зіставити незіставні по абсолютних величинах об'єкти, більш стійкі у просторі та часі. Вибір показників для аналізу фінансової стійкості підприємства повинен сприяти рішення поставленої задачі перед аудитором: оцінити безперервність діяльності підприємства на основі фінансової звітності. Однозначних критеріїв оцінки фінансової стійкості, які були б загальноприйнятими, поки не існує.

Досліджуючи підходи різних авторів до аналізу і оцінки фінансової стійкості підприємства, серед яких А.Ф. Іонова, Т.Р. Карлін, В.В Ковальов, М.Н. Крейніна, О.І. Олексик, Г.В. Савицька, Н.Е. Селезньова, А.Д. Шеремет, Г.О. Швиданенко та інші, можна розробити систему основних оцінних показників з погляду їх раціональності і достатності. Із загальної кількості індикаторів, як найбільш інформативні, які точно відображають фінансовий стан підприємства доцільно виділити згруповані наступним чином показники: фінансової стійкості (коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономії, коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами); ділової активності (коефіцієнт оборотності капіталу, коефіцієнт фондівіддачі, загальне обертання капіталу). Також найважливішою характеристикою діяльності в умовах ринкових відносин прийнято вважати здатність підприємства виконувати свої зобов'язання точно в момент настання строку платежів, для чого необхідно провести оцінку ліквідності. Але аудитору необхідно не лише виділити із загальної кількості показників найбільш інформативні, а й дослідити найбільш головні, щоб всебічно та якісно оцінити діяльність підприємства відповідно до поставленої мети.

Існує ряд фінансових показників, отриманий результат яких необхідно порівнювати з нормативними значеннями показників, та від результату цього порівняння залежить визначення чи буде підприємство функціонувати безперервно або є загроза ліквідації. Тому при розрахунку цих ключових показників необхідно передбачати фактори, що впливають на їх зміну.

Узагальнюючи результати дослідження можна зробити наступні висновки:

1) сучасний аудит фінансової звітності (найпоширеніший вид аудиту) вже не обмежується резюмуванням недоліків у системі обліку та фінансовій звітності клієнта за минулий рік чи декілька років. Від аудитора очікують також оцінки подій, які відбуваються після дати складання останнього балансу, висловлення думки про можливість безперервного функціонування підприємства, яке перевіряється, протягом найближчого перспективного періоду, аналізу прогнозних фінансових показників. Проте, від аудитора чекають висновку про існування загрози лише реального банкрутства, а не про якісні зміни фінансового стану і аудитор повинен бути надто обережним у своїх висновках.

2) існує багато факторів, які впливають на фінансовий стан підприємства. Аудитором, оцінюючи можливість підприємства функціонувати в подальшому слід виділити головні і для них визначити відповідні методи оцінки. Аналітичні процедури для оцінки лише окремих факторів, які можуть спричинити погіршення фінансового стану підприємства до рівня можливості банкрутства не є панацеєю, а є лише одним із

групи методів за допомогою яких аудитор зможе зробити висновок про дотримання підприємством принципу безперервності діяльності.

3) дуже важливим є застосування методів фінансового аналізу при проведенні оцінки фінансової стійкості підприємства. Однак є проблема створення оптимальної системи фінансових показників, здатних об'єктивно оцінити фінансову стійкість підприємства. Адже прийнятих нині у практиці фінансового аналізу коефіцієнтів багато, деякі з них суперечать один одному, або повторюють один одного. Тому аудитору необхідно не лише виділити із загальної кількості індикаторів найбільш інформативні, що точно відображають фінансовий стан підприємства, а й встановити та дослідити найбільш головні для всебічної та якісної оцінки безперервності діяльності підприємства.

Список літератури

1. 2001 МФБ. Стандарти аудиту та етики. - К.: ТОВ „Паритет-інформ”, 2003. - 712с.
2. Арнс А., Лоббек Дж. Аудит: Пер.с англ.; Гл.редактор серии проф. Я.В.Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 560 с.
3. Аудит: Учебник для вузов / В.И. Подольский, Г.Б. Поляк, А.А. Савин и др.; По дред.проф. В.И.Подольского. – 2-е изд., перераб.и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. - 655 с.
4. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація. - К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001.-402с.
5. Загородній А.Г. та ін. Аудит: теорія і практика: Навчальний посібник / Загородній А.Г., Корягін М.В., Єлісєєв А.В., Полякова Л.М., та ін. – 2-е вид., перероб.і доп. – Львів: Видавництво Національного університету „Львівська політехніка”, 2004. – 456 с.
6. Карлин Т.Р. Анализ финансовых отчетов (на основе ГААР): Учебник. – М.: ИМФРА-М, 1998. – 448 с.
7. Селезнева Н.Н., Ионова А.Ф. Финансовый анализ: Учеб.пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 479 с.
8. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів/ За заг.ред.д-ра філол..наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД "ШКОЛА", 2006. – 832 с.
9. Швиданенко Г.О., Олексик О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.

Рассмотрены проблемные вопросы оценки придерживания предприятием принципа непрерывности деятельности. Предложены направления определения аналитических процедур на данном этапе аудиторской проверки.

The problem questions of estimation of maintenance by the enterprise of principle of continuity of activity are considered and offered definite analytical procedures on the given stage of public accountant verification